

Департамент образования Мэрии г. Грозного
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 31» г. Грозного
(МБОУ «СОШ № 31» г. Грозного)

Соьлжа-Г1алин Мэрин дешаран Департамент
Соьлжа-Г1алин муниципальни бюджетни йукъардешаран хьукмат
Соьлжа-Г1алин «Йуккъера йукъардешаран школа № 31»
(Соьлжа-Г1алин МБЮУ «ЙЙШ № 31»)

ВЫПИСКА ИЗ ОСНОВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ
ОСНОВНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (ООП СОО)

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

(ID 17133214)

учебного предмета «Чеченская литература»
для обучающихся 10 – 11 классов

Составитель: Акрашева К.Д.-
учитель чеченского языка и литературы

п. Шейха-Изнаура Несерхоева, 2023

1.ДОВЗИЙТАРАН КЕХАТ

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Иалашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а» предметан декъахь хьохуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похIмаш кхио а, коьрта гIиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзийн а.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, гIиллакхе-этикин а кхиаран тIегIа къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маьIна а девзаш, литература Iаморо шеггахь къонахчун амал кхийой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал арахьарчу гIуллакхдаран план а.

«НЕНАН МОТТ (НОХЧИЙН)» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггар эвсаре гIирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Ненан меттан литература Iаморо дIалоцу личность кхиоран процессехь коьрта меттиг, иштта Iаморо аьтто бо цуьнгахь къонахалла, гIиллакхе амал, кхоллараллин похIма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гIо до къоначу тIаьхьене къоман исторически зераш дIакховдорехь а. Билгал йолу Iалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тIекхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхьаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догIуш ма-хиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Iаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» курсан чулацам хьажийна бу дешархойн нохчийн литературин хьашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культурина тIекхиарехь а, шеца иза Iалашйарехь а шатайпана эстетикин гIирсаш хиларе терра.

Дешархошна дешар Iамор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахь дIахьучу йукъардешаран учрежденешкахь ненан мотт санна нохчийн мотт Iаморехь, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурех а, ламастех а хаарш схьаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин шатайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цхьаьна эстетикин гIуллакхдар а долу, йозанан къамелан гIуллакхдар ду; нохчийн литература тIехьажийна йу Iилманан агIонхьара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас шатайпанчу маттахь дуьйций хайитарх кхетам кхолла а, ткьа литературин мотт йукъарчу меттан шолгIа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахь ойланца хIуманан кеп хIотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хьажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тIаьхьенера тIаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культурийн обздангаллин а, эстетикин а ламасташ дIакховдор.

«НЕНАН МОТТ (НОХЧИЙН)» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Іаморо кхочушйан йеза роґІера Іалашонаш:

- нохчийн литературехь эстетикин агІонхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданинан кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехь кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайогІу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Іаморан кха тІе ваккхар, къоман культурин тІаьхъалонна йукъавалор.

- къоначу тІаьхъенехь дІайахначуй, карарчуй, йогІур йолчуй заманийн уьйр ларйан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларйарехь жоьпалле хилар кхоллар;

- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шагахь стогалла кхиорна оьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхийар.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет тІехъажийна роґІера хьесапаш кхочушдан:

- тІаьхъенера тІаьхъене историко-культурни, оьздангаллин, гІиллакхийн мехаллаш дІакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маьІнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман ша-тайпана синьоьздангаллин а, материальни а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех кхетам кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литература бухе диллина культурин а, оьздангаллин а маьІна билгалдаккхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;

- Іер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хІоттор, нохчийн маттахь шена хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дІалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанащца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанащкара хаамашна презентаци йар а, кечйар а.

ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ «НЕНАН МОТТ (НОХЧИЙН)» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан программа хІоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукъарчу дешаран программы буха тІехь, иза лерина йу дешаран 134 сахьтана (10 кл. – 68 с., 11 кл. – 66 с.).

2. «НЕНАН МОТТ (НОХЧИЙН)» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзарийн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «XX-чу бІешеран хьалхарчу эхан нохчийн литература», «XX-чу бІешеран шолгІачу эхан нохчийн литература», «XXI-ра бІешо долалучу муьран нохчийн литература», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

10 КЛАСС

XX-чу бешеран хьалхарчу эхан нохчийн литература

Арсанов С-Б.А. «Маца девза доттагIалла» роман.

Мамакаев М.А. Стихотворенеш «ТIулгаша а дуйцу», «Даймахке», «Зама», роман «Зеламха» (романан дакъош).

Гадаев М-С.Г. Стихотворенеш «Даймахке сатийсар», «Дай баьхна латта», «Генара кехат», «Цен-Берд».

Гайсултанов I.Э. Исторически повесть «Александр Чеченский».

Эдилов Х-М.Э. Поэма «Сийлаха».

XX-чу бешеран шолгIачу эхан нохчийн литература

Абдулаев Л.Ш. Стихотворенеш «Весет», «Диканиг хьахадан кхоьру со ...».

Яралиев Ю.С-I. Стихотворенеш «ГIиллакх», «Лулахо, ладогIал цкъа...».

Бексултанов М.Э. Повесть «Дахаран хин генара бердаш».

Ахмадов М.М. Пьеса «Лаьмнел а лекха».

Эльсанов И.И. Повесть «ЦегIачу декхнийн боьлак».

Бисултанов А.Д. Стихотворенеш «Нохчийчоь», «Нана».

XXI-ра бешо долалучу муьран нохчийн литература

Яшуркаев С.С-I. Стихотворенеш «Самах ду, гIенах ду», «Дагахьбалламаш, дагалецамаш».

Исмаилов А.Т. Стихотворенеш «ВогIура воккха стаг», «Кхийра кхаба».

Цуруев Шарипан дахар, кхолларалла. Стихотворенеш «Нохчийчоьне», «Йисалахь, Нохчийчоь».

11 КЛАСС

Довзийтар

XX -чу бешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш.

XX -чу бешеран шолгIачу эхехь нохчийн литература кхиаран башхаллаш.

XXI -чу бешеран йуьххьехь нохчийн литература кхиар.

Литературин родаш. Исбаьхаллин васт (художественный образ).

Сюжетах а, композицих а кхетамбалар. Драматурги.

XX-чу бешеран хьалхарчу эхехь нохчийн литература

Исаева Мареман дахар а, кхолларалла а. «Ирсан орам» романан дакъош.

Айдамиров Абузаран дахар а, кхолларалла а. «Йеха буьйсанаш» роман.

Ахматова Раисин «Хуур дац, кхолламо хIун кечдо вайна...», «Даймахке», «Нене», «Сан йурт» стихотворенеш. «Дагалецамийн новкъа» – автобиографически поэма.

Сулейманов Ахьмадан «Берд», «Дог дохден цIе» стихотворени. «Ламанан хьостанаш», «Батто сагатдо» стихотворенеш.

XX-чу бешеран шолгIачу эхехь нохчийн литература

Арсанукаев Шайхин «Весет», «Нагахь хьан гIо оьшуш» стихотворенеш. «Гиний шуна?» стихотворени. «Дицдина илли», «Ненан мотт» стихотворенеш. «Кхолламан сизаш» стихашкахь роман. «Нийсонна гимн» стихотворени.

Рашидов Шаидан «Баланах дуьзна дог» стихотворени. «Пондар боьлху» стихотворен. «Аружа» – исторически хиллачийн буха тIехь йазийна поэма.

Гацаев Саьидан «Йише Маржане», «Хабий хьуна, Фирдоуси стихотворенеш. «Хатта хьайна Саадига», «Цкъа а дац ойла къуьйлуш» стихотворенеш.

«Хийла нохчийн кIант», «Баьсте хир йу- баьсте, баьсте!..» стихотворенеш.

Ахмадов Мусан «Нохчийн махкахь, нохчийн маттахь» стихотворени.
«Зингатиин барз ма бохабелахь» повесть.

Дикаев Мохьмадан «Нохчийн хIусам», «Стегаг цIе», «Суна лаба»
стихотворенеш

Бексултанов Мусан «Iаьржа бIаьрг», «Хьалхара парта», «Корталин Хантоти»
дийцарш.

Шайхиев Iалвадин «Стаг велча, йуьртахь зударий боьлху», «Аса а ма лайна»
стихотворенеш. «Дерачу кхолламан кхиэл» – стихашца йазийна повесть.

Алиев Гапуран «Кьонахийн зама», «ХIун лозу хьан, Нохчийчов?»
стихотворенеш. «Кьонахе», «ДоIа» стихотворенеш.

XXI-чу бIешеран хьалхарчу шерийн нохчийн литература

Ибрагимов Канта. Роман «Берийн дубне».

Кхечу кьаьмнийн литература

Александр Казбегин «Элиса» повесть

Кулиев Кайсын «Хиндолчунна аьлла байташ», «ТIуьначу лаьттан цинц
кьуьйлу» стихотворенеш.

3. «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМIАШ

Коьртачу школахь «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор
хьажийна ду дешархой роIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка
кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни
жамIаш коьртачу йукьарчу дешаран тIегIанехь кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а
болх дешаран организацехь цхьаьна дIабахьарца. Болх дIабахьар кхочушдо Россин
социокультурни а, синьобздангаллин а ламасталлин мехаллашца догIуш ма-хиллара. И
мехаллаш йукьараллин бакьонаша кьобалийна тIе а эцна, цара аьтто бо шен дуьне довзар
а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадаккхарехь.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран
личностни жамIаш коьртачу йукьарчу дешаран тIегIанехь декхарийлахь ду дешархошна,
дикачу мехаллех пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дIахIитта, шайн гIуллакхдарехь гулдина
зераш шордан а, церан буха тIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран хьежамаш кхолла а, цу
йукьахь кху декьахь а:

• гражданаьлла кхетош-кхиоран:

гражданинан декхарш а, цуьнан бакьонаш а кхочушйан кийча хилар, бакьонаш а,
машар а, кхечу адаман законан бакьонаш ларар; доьзалан, йукьарчу коьртачу дешаран
программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукьараллин, хьомсарчу
мехкан, пачхьалкхан дахарехь жигара дакьалацар; цхьана а кепара эсктремизм,
дискриминаци тIецалацар; адаман дахарехь тайп-тайпана социале институташа дIалоцучу
меттигах кхеташ хилар; гражданинан коьртачу бакьонех, машарх, декхарх лаьцна хьежам
хилар, социале норманаш а, личностни йукьаметтигаллин бакьонаш а йовзар; коррупцина
дуьхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гIуллакхдар нахаца цхьаьна дан хууш хилар,
дешархой шаьш дечу урхаллехь дакьалаца кийча хилар, гуманитарни гIуллакхаллехь
(волонтералла, нахана гIо дар,) дакьа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къямнаш долчу йукъараллехь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Iамор, Россин Федерацин а, шен къоман а, Россин къямнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха xIума хеташ хилар: Илманан, искусствон, спортан, технологин, тIеман а, белхан а хьюьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Iаламан тIаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къямнийн ламасташ ларар, синъобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, обздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна резацахилар; личность индивидаца а, йукъараллица а маьрша, жьопалле хилар.

- **синъобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен къоман а, кхечу къямнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме тIеIаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искусствон мехаллех кхеташ хилар, этносийн культурин ламасташ а, халкъан кхолларалла а маьIне хетар, тайп-тайпанчу искусствошкахь шен меттиг каро хьажар а.

- **физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могашалла ларйар, могашалла ларйеш дахар нисдар (пайде xIума йаар, гигиена ларйар, садаIаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон xIуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегIан а, синан а могашалла талхош йолу xIуманаш целелор; кхерамазаллин бакъонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакъонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Iаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокъехь шен дахаран зерех пайда а оьцуш, кхин дIа а шен Iалашонашка дIаэхар;

шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;

шен синхаамаш шехахь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;

стаг гIалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен гIалаташ тIелаца хаар, уьш нисдан хьажар.

- **къинхъегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахIиттийна декъарш кхочушдан Iалашонца жигара дакъалацар (добзалехь, гIалин, кIоштан йукъардешаран дешаран организацехь), йукъараллин а, технологически а гIуллакх а, болх а дIаболо, дIахIотто хаар, тайп-тайпана гIуллакхаллин план xIотто а, иза кхочушйан а Iамар, тайп-тайпана къинхъегаман корматаллаш Iамор, корматаллин йукъараллехь дIатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукъараллин а, Iаламан а, Илманийн а хааршна тIе а тевжаш, гонахьарчу Iаламан хьокъехь хьалхахIуьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу Iаламан пайдехь хин долу гIуллакхаш дIадахьа план xIоттор, экологин культурин тIегIа лакхадаккхар, экологин кIорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан некъаш лахар, гонахьара Iалам бехдийр долу белхашна дуюхьал жигара дакъалацар, Iаламан, технологин, йукъараллин йукъарлехь зIе латтош волу гражданинан маьIна довзар, экологин хьежамашна лерина гIуллакхаллехь жигара дакъалацар.

- **Iилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Илманан системехь адам а, Іалам а, йукъаралла а кхиар толлучу хъежамашна тІе а тевжаш, адаман Іаламца а, йукъараллица а йолу зІенаш а, дуьне довзаран гІирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор, талламаш бар Іамар, талламийн зерийн ойлайар, талламаш ша а, коллективана а йукъахь дІабахьар.

Йукъараллин а, Іаламан а хийцалучу хъелашна дешархо марзварехь кхачойеш йолу личностни жамІаш:

дольшучара йукъараллин зераш карадерзор, шен хене хъаьжжана, йукъараллехь леларан бакъонаш, норманаш, йукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахь, йукъараллашкахь а, цу хьокъехь довзалехь нийса леларан коьрта йукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцчу хъелашкахь, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца доьшучаьргахь зІе латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцчу хъелашкахь, шен компетенцин тІегІа лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдархьама практически гІуллакхехула а, цуьнца цхъаьна кхечу адамашка а хьобжуш Іамар, церан керлачу хааршна тІекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахьэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхъаьна идейн, кхетамийн формулировка йан хаар, объектх, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитх кхетар, шен компетенцин тІегІа довзар, шен кхиаран план хІотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чІагІделлачу кхиаран концепцин декъехь болчу кхетамех ьшург къасто хаар;

Іаламца, йукъараллин, экономикин йукъаметтиган анализ йар, и йукъаметтигаш къастор;

гонахьарчу Іаламан бечу тІеІаткъамна чот а йеш, Іалашонашна тІекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гІуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахь стрессийн ситуацешкахь боха ца боха Іамор, хуьлучу хийцамийн а, церан тІаьхьенех нийса мах хадо Іамор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхьарлаьцна гІуллакхашна, хъелашка хъаьжжина, корректировка йан хаар, йуьхьарлаьцначу гІуллакхехь кхиамаш ца хилахь а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор:

Коьрта маьІнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш Іорайахар а, къастор а;

классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан жамІ даран а, дустаран а. критерешна а бух бало;

хьалха хІиттийнчу декхаршка хъаьжжана, къастайечу факташкахь хила догІурш а, бІостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догІурш а, бІостанехь дерг а Іорадаккхаран критереш йало;

хьалхахІоттийнчу декхарна ьшучу хаамийн дефецитахь къастор;

хиламаш а, процессаш а Іаморехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а ьцуш жамІ дар, аналогича догІуш ойланехь сецначун жамІ дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некъ лахар (масех вариант вовшах йустар, уггаре гІолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гIирс санна хаттарех пайдаэцар;
догIуш доллу хаттарш хIиттор, шен лаамехь лобхучу хаамашна жоп лахар;
шена хетачух лаьчна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;
ша хIоттийнчу планаца талламаш бар, чолхе йоцу эксперимент дIайахьар, талламан
объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукъара бахъанин-талламан уйраш къастор
Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакъхиларх пайдэцаран мах
хадор;

дIабаьхьначу талламийн хиллачу зерийн жамIийн ша формулировка йар, хиллачу
жамIийн бакъхиларан мах хадоран гIирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тIаьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар,
ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а,
контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар:

хьалха хIиттийна дешаран декхарш а, тIейихкина критереш а кхочушийн
хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некъех, гIирсех пайдаэца, харжа,
анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацийн тайпанийн, гайтаран кепийн
интерпретаци йан,

цхьаьна йогIу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакъйеш йа харцйеш), шен
лаамехь информаци дIагайта йогIуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца,
диаграммашца, йа кхечу кепара графикаца кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци
тешаме хилар къасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, коммуникативе дараи карадерзор:

Къамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Iалашоне а, къамел даран
хьелашка хьаьжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахь а
дIагайта, къамел даран невербале гIирсаш бовза, социале билгалонийн маьIнех кхетар,
Iотбаккхаме хьелаш кхуллу таронаш йовза, Iотбаккхамаш кIадбан, бартбан, кхечеран
Iалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуьнца ларам хила, овздачу кепехь шена нийса
цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана догIуш долу хаттарш хIиттор, шен
лаамехь къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хьаьжжана, къамелана
презентаци йан, цуьнга хьаьжжана, барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хIоттор.

Шен лаамехь гIуллакх дIадахьар: билгал йолу проблема кхочушийеш болх ша беш
а, йа тобанна йукъахь беш а, гIолехь долчух кхета а, пайдаэца а, хьалха хIоттийна Iалашо
кхочушийарехь тобанца кхочушийан йезаш хиларан бух бало, цхьаьна дечу гIуллакхан Iалашо
тIеэца, и кхочушийан дараи тобанца билгалдаха, шайна йукъахь болх дIасабекъа, бартбан,
процесс а, жамIаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маьIна даккха, куьйгалла
дан кийча хила, тIедахкарш кхочушдан, муьтIахь хила, цхьаьна бечу белхан дIахIоттаран
план хIотто, цу балха йукъахь хIораннан меттиг къасто, белхан Iалашонаш вовшашна
йукъахь, хIораннан тароне хьаьжжана, дIасайекъа, тобанан декъашхошца белхан
Iалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша биначу белхан мехалла къасто,
белхан йуьхьца кхочушхилла долу жамI дуста, белхан жоьпалле дакъа схьаэца, тобанна
хьалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, регулятиве дараи карадерзор:

Ша шен къепе хIоттор: дахаран а, дешаран а хьелашкахь нислун проблемаш къасто,

сацам тѐлоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехъ алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу варианташна аргументацеш йало, Іамочу объектх хийначу керлачу хаарийн хьесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жьопалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хьолана богІуш боллу мах хадо, хьал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хьелашка хьаьжжана, шен сацамна адаптаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамІийн бахьанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хьолехъ пайде дерг къасто, керлачу хьелашка хьаьжжана, гІуллакхаллин йукъа коррeктиваш йало, гІалаташ къасто, Іалашонан а, хьолан а жамІца богІу мах хадо.

Эмоциале интеллект: шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахьанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хІотто, кхечун бахьанех, Іалашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан.

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, гІалат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хІума тергонехъ латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

«Ненан меттан (нохчийн) литература» дешаран предметехула йолчу белхан программа карайерзоран предметан жамІаша гайта деза:

1) кхин дІа шен кхиарехъ ненан меттан литература йешаран а, Іаморан а ладамаллех кхетар; хІокху дуьнен чохъ ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гІирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хьашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а агІор диалог йар;

2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран шатайпа некъ хиларх кхетар;

3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Іаморан буха тІехъ ненан мотт Іаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;

4) шена хетарг аргументашца дІаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахъ йозанца а, оьздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахъ, хІуманан хьесап доккхуш, къамел дан Іамор, йешнарг йийцаре йечохъ дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хІоттор;

5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Іамо кхиор;

6) Илманан а, гІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ йан а говзалла кхоллар, литературин говзарехъ гайтинчу дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

ЖамІ: доьшуш верг кхета йешаран маьІналлех а, ладамаллех а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран шатайпа некъ хиларх кхетар.

ЖамІ: доьшуш верг кхеташ хуьлу нохчийн литературехъ къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературо адаман дахаран оьшу коьрта маьІнаш довзуьйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бешаран нохчийн йаздархойн, XXI бешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Iамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш бевзаш хилар, оздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин говзарийн а, нохчийн халкъан культурин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культурин а говзарш Iаморехь нохчийн меттан таронаш кIезиг цахиларх кхетар а.

ЖамI: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу доьшуш волчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Iема.

Литературин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманах а, идейх а, гIиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхIотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхIотторан гIирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгIначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дIайахьа, нохчийн литературин шена хета маххадор, шена хетарг аргументашца дIаала а, говзачу даьцна барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оздангаллех вуьззина квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

ЖамI: доьшуш волчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дIахIотто а, шена хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультури ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхета Iамор кхиор; литературин говзарийн эпохаца йолчу зIенех кхетар, цо шена чукъуьйлу оздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин, культури синьоздангаллин мехаллашна тIаьхьа вазар/йазар а, Iамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамI: доьшуш верг Iема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схьайийцарх кхетар а, Iамийнчу говзарийн тематикица йобзна сочиненеш, изложенеш йазйар а, кхоллараллин цIера белхаш йаздар а, литературин а, культури а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацам белларехь долчу церан маьIнех кхетар (филологин агIонгахьара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Iилманан а, гIуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ йан а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамI: доьшуш волчо карадерзадо, маьIна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстах къасто Iема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьхьарлера синхаамашка йухахьажар.

Классийн предметийн жамIаш

ПРЕДМЕТАН ЖАМИАШ

10 КЛАСС

- Россин кхидолчу къаьмнийн культу reshца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман

обздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туьйранийн, кичанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймахках а, Іаламах а лавцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культурин а, обздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гІиллакх-обздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллех а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- проектни-талламан гІуллакхалла дІадахьа говзалла хила, цуьнан жамІаш дІадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болх бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «баккхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гІиллакх-обздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллех а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила.

11 класс

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лавцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- кховдайечу плана буха тІехь фольклоран а, литературин а текстан маІинин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна, вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-культурийн коментареш а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жопаш дала, хьехархочун куьйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхІитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Іама.

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лавцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн халкъан обздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзариийн проблематика а, обздангаллин шатайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Іаламах а, Даймахках а лавцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, обздангаллин а мехаллаш йовзар.

- исбаьхьаллин говзаран кепан а, чулацаман цхьаалла ойла йеш тІеэцар, шен йешархочун ассоциацийн тІегІа дІахІоттор, исбаьхьаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йаьржина историко-культурийн коментареш а, тайп-тайпанчу форматехь йаран форматехь шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш дуьхьалхІитто а, ша а шен цІахь йеша говзариийн гуо кхолла а, исбаьхьаллин литература йешаран перспективе йолу Іалашо къасто а;

- проектни-талламан гІуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамІаш дІадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

4. НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАН

10 КЛАСС (68 сахт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахъташ	Таламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. XX-чу бѐшѐран хъалхарчу эхан нохчийн литература					
1.1	Арсанов С-Б.А. «Маца девза доттагІалла» роман. Романехъ къинхъегамхойн васташ кхолларан башхаллаш. Арсби а, цуьнан накъостий а: Джо, Таташ, Джабраил. Бено. Цуьнан гІиллакх-оьздангалла кхиаран хъелаш. Романехъ зударийн васташ. Романехъ къаьмнашна йукъара доттагІаллин тема гайтаран башхаллаш	5	0	0	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
1.2	Мамакаев М.А. Стихотворенеш «Пулгаша а дуьйцу», «Даймахке», «Зама», роман «Зеламха» (романан дакъош). Мамакаев Мохъмадан дахаран, кхоллараллин некъ. Мамакаев Мохъмадан поэзехъ Даймехкан тема. Стеган паргІато, сий цуьнан Даймахкаца йолчу йукъаметтигех доьзна хилар. Поэтан лирически турпалхочо дахарх, заманах йо ойланаш. Мамакаев Мохъмадан лирикехъ поэтан, поэзин тема. «Зеламха» роман. Роман исторически бакъдолчийн буха тІехъ йазйина хилар. Зеламхех обарг винарг – цу хенахълера социально-политически дахар. Йаздархочун шен турпахочуьнга болу хьежамаш. Турпалхойн васташ кхолларехъ, дахаран исбаьхьаллин сурт хІотторехъ йаздархочун корматалла.	9	0	1	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Нохчийн литературехь Мамакаев Мохьмадан кхоллараллин мехалла				
1.3	<p>Гадаев М-С.Г. Стихотворенеш «Даймахке сатийсар», «Дай баьхна латта», «Генара кехат», «Цен-Берд».</p> <p>Гадаев Мохьмадан кхолларалла. Цуьнан поэзехь дуьненах, дахарх, Iаламах йолу ойланаш. Лирически турпалхочун оьздангалла.</p> <p>Поэтан лирикехь безаман тема.</p> <p>Гадаев Мохьмадан поэзин исбаьхьаллин басарш, шатайпанан аьхналла.</p> <p>Нохчийн литературехь Гадаев Мохьмадан кхоллараллин мехалла</p>	7	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
1.4	<p>Гайсултанов I.Э. Исторически повесть «Александр Чеченский».</p> <p>Гайсултанов Iумаран дахар а, кхолларалла а. Цуьнан повестийн, дийцарийн проблематика. Вайн заманан кегийрхой гIиллакх-оьздангаллица кхиоран проблемаш хIитторан башхаллаш.</p> <p>Исторически повесть «Александр Чеченский». Нохчийн кIентан кхоллам повесть тIехь гайтаран башхаллаш. Инарла-майор Александр Чеченский – 1812 шеран тIеман гоьваьлла турпалхо. Алссам исторически гIуллакхаш чулоцучу повестан хиламашкахула коьрта турпалхочун дахар, цуьнан амал кхиаран хьелаш исбаьхьаллица довзийтаран башхаллаш.</p> <p>Повестан композици, исбаьхьаллин гIирсаш.</p> <p>Нохчийн проза кхиарехь, берашна, кхиазхошна йолу литература кхолларехь Гайсултанов Iумаран произведенийн маъIна</p>	6	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
1.5	<p>Эдилов Х-М.Э. Поэма «Сийлаха».</p> <p>Эдилов Хас-Мохьмадан дахар а, кхолларалла а. Поэтан кхоллараллин шуьйра проблематика. Даймехкан, маршонан теманаш. Къинхъегаман стаг ларар.</p> <p>Лирически турпалхочун адамашка йолу къинхетаме дог-ойла.</p> <p>«Сийлаха» поэми тIехь адаман дахар, ирс йукъараллехь кхоллалучу хьолех дозаделла хилар чIагIдар. ИбрахIиман оьзда безам, цуьнан деган, ойланийн комаьршо. Эдалхин оьзда йоцу ойланаш а, гIуллакхаш а. Сийлахас ца ларбина шен мерза безам, цуьнан доьхна дахар, цунах даьлла зулам.</p> <p>Поэми тIехь суртхIотторан, васт кхолларан поэтически гIирсаш.</p> <p>Эдилов Хас-Мохьмадан кхоллараллин башхаллаш</p>	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		32	1	3	
Дакъа 2. XX-чу бIешеран шолгIачу эхан нохчийн литература					

2.1	<p>Абдулаев Л.Ш. Стихотворенеш «Весет», «Диканиг хьахадан кхоъру со ...».</p> <p>Абдулаев Лечин лирика. Поэтан стихийн коьрта проблематика а. филофски чулацам а. Лирически турпалхочун амалшкахь нохчийн кьоман гиллакх-оьздангалла. Поэтан стихан шатайпаналла.</p> <p>Яралиев Ю.С-И. Стихотворенеш «Гиллакх», «Лулахо, ладогIал цкъа...».</p> <p>Яралиев Юсупан поэзин проблематика, коьрта башхалаш. Лирически турпалхочун ойланаш, синхаамаш.</p> <p>Стихотворенеш мукъаме хилар, цуьнан стихаш эшаршка йерзор. Яралиев Юсупан стихашкахь поэтически сурт кхолларан башхалаш</p>	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	<p>Бексултанов М.Э. Повесть «Дахаран хин генара бердаш». Бексултанов Мусан кхолларалла.</p> <p>Цуьнан прозехь дахар шатайпанчу исбаьхьаллин хотIехь гайтар. Йаздархочо кега-мерса долчу хIумнашкахула, царах чекххьежарца дахаран чолхе, шайн кIорггера маьIна долу гуллакхаш, хьелаш кьастор.</p> <p>Кьоман хиндерг халкъан ламасташ, гиллакх-оьздангалла ларйарца дозаделла хилар произведенешкахь чIагIдар. Турпалхойн амалш гайтаран, церан васташ кхолларан башхалаш.</p> <p>Йаздархочун кхоллараллин маьIна, исбаьхьаллин башхалаш. Халкъан барта кхоллараллица уьйр хилар</p>	5	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	<p>Ахмадов М.М. Пьеса «Лаьмнел а лекха». Ахмадов Мусан произведенийн коьрта проблемаш, теманаш, турпалхой.</p> <p>Ахмадов Мусан кхоллараллин обзор: бIешерашкара схьадогIу кьоман оьздангаллин ламасташ хIинцалерчу заманан лехамашца кьовсаме довлар, чолхечу дахаран галморзахаллаш адам эхь-бехках йухадалар, гиллакх лахдалар, халкъан ламасташка лерам бацар кьомана бохаме хилар; оьздангаллах ца вухуш, гиллакх лардеш дахаран халонех чекхвалар.</p> <p>Ахмадов Мусан поэзин, прозин исбаьхьаллин башхалаш</p>	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.4	<p>Эльсанов И.И. Повесть «ЦегIачу декхнийн боьлак».</p> <p>Эльсанов Исламан произведенешкахь хIинцалерчу дахаран сурташ, адабийн кхолламаш. Турпалхойн амалш гайтаран башхалаш.</p> <p>«ЦегIачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Нохчийн халкъо XIX бIешарахь шен паргIатонехь латтийн кыйсам. Повесть гIехь Шемалан боламах дозаделла долу исторически хьелаш бакьдолчуьнца нийсадогIуш гайтар. Шемала хьафий а волю Исхьакь вейтар. Машарехьа болу кьоман лаам. БойсагIар</p>	4	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	а, Телхаг а. «Хинца бен садаържаш дацара», «ГовгIа», «Йоккха стаг», «Мехк-Кхел»				
2.5	Бисултанов А.Д. Стихотворенеш «Нохчийчоь», «Нана». Бисултанов Аптин поэзин башхаллаш. Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке, халкъе, болу безам. Йахь йолу кIант кхийначу ненан сийдар. Граждански лирикин исбаьхьалла. Бисултанов Аптин поэзин исбаьхьаллин хатI	4	0	1	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		19	0	2	
Дакъа 3. XXI-ра бIешо долалучу муьран нохчийн литература					
3.1	Яшуркаев С.С-И. Стихотворенеш «Самах ду, гIенах ду», «Дагахьбалламаш, дагалецамаш». Даймахках къастарх болу цкъа а чекхбер боцу сингаттам поэтана тIех Iаьткъина хилар. Даймахках къаьстина волу лирически турпалхо цхьалха хилар гайтар. Нохчичунна Iаламат мехала долу, цо лардан хьакьдолу гIиллакх хьахадар. Лирически турпалхо шен ойланашца дай баьхначу махка цIаверзар. Нохчийн хIусамехь кхерч бовха латтош йерг, хьаша-да марзонца тIеоьцуш йерг нана хилар чIагIдар. Дерриг а доьзалан ирс поэтана ненан вастехь гар. Поэто шен хьакьболчу сардамца тIеман маххадор	3	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.2	Исмаилов А.Т. Стихотворенеш «ВогIура воккха стаг», «Кхийра кхаба». Говзарехь жимачу стага воккхачуьнца хIотто деза гIиллакх а, воккхачо жимачуьнца лело деза гIиллакхаш а билгалдовлар. ХIора а воккха стаг жимачун дола дан, хьехар дан, цунна гIиллакхаш хьеха декхарийлахь хилар. Нохчийн гIиллакх-оьздангаллин культурехь воккхачун сий-ларам баро йоккха меттиг дIалоцуш хилар. Лирически турпалхочун дахар цIена, даьсса хилар, цо шовданан хица (дикачу гIуллакхашца) шен дахар хьаладуза дезаш хилар. Автора дахаран некъ атта цахилар, иза чунехьа боьдуш цахилар, иза локхалле боьдуш хилар билгалдаккхар. Жималлехь дикачу дас-нанас хьехаршца, шайн масалшца кхиош долу бер, шовданан хих йуьзна кхаба санна, сирлачу ойланех, кьинхетамах дуьзна хилар произведенехь чIагIдар	2	0	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.3	Цуруев Шарипан дахар, кхолларалла. Стихотворенеш «Нохчийчоьне», «Йисалахь, Нохчийчоь». Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке болу йистйоцу безам. Шен махкахь, мухха а хилла а, къомана пайдехьа хилчхьана, тоам беш хилар. Поэто шен байташкахь Нохчийчоьнан, нохчийн къоман дахар	3	1	0	https://desharkho.ru/http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	муълххачу а цхъана стеган дахарал деза хилар чІагІдар. Мехкан а, къоман а са, цуьнан мотт, гІиллакх-обздангалла хилар поэто коьрта ларар				
Дерриг:		8	1	0	
Дакъа 4. ЖамІдаран таллар					
4.1	Сочинени	3	0	2	
4.2	Проект	2	0	2	
4.3	Контролни болх /Тестировани/	1	1	0	
4.4	Шеран стандартизированни контролни болх	1	1	0	
Дерриг:		7	2	5	
Программица сахътийн барам		68			

Хьехаран-методикин латтор Хьехаран-методикин гIо-Іамат

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Іамат. – Соьлжа-ГІала, 2019.

Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГІала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГІала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГІала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Соьлжа-ГІала, - 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Соьлжа-ГІала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Іилманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.

Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.

Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.

Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен илли. – Майкоп, 2008. – 230 с.

Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.

Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.

Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.

Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.

Ибрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.

Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.

Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.

Индербает Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.

Индербает Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.

Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.

Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.

Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.

Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературе). – Грозный, 1987. – 240 с.

Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.

Арсанукаев А.М. Шкоলেখь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.

Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.

Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. – АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.

Эдилов С.Э. Сочинени йазьан Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. - 159 стр.

Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогеберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.

Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен илли. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М., 1981. – 215 с.

Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. – Нальчик, 1993. – 192 с.

Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.

Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Илманан терминийн лугIат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.

Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.

Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.

Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №1. С. 161-167.

Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.

ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.

Йуэххедиллар

Урокашна арахьарчу мероприятийн рекомендацй йина ларам

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна арахьарчу гIуллакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу программo тидаме оьцу дешархойн урокашна арахьара гIуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин» предметан чулацамца доьзна урокашна арахьара гIуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьаьжжана а, кьоман а, этнокультурин а башхаллашка хьаьжжана. Урокашна арахьарчу гIуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхоллараллин гIуллакхалла, церан синьобздангалла кхио а, обздангаллин нийса харжам бан похIма кхио.

Класс	Мероприятин формат	Тема	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Туьйранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогIар. Туьйранан иллюстраци. Педехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. Педехкарш кхочушдар. Хаттаршна жoьпаш лахар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. ЖамIаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поэтех лаьцна суна хIун хаьа?	Кьамелехь дакъалацар. Хаттаршна жoьпаш лахар. Темаца догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.
5	Проектин гIуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектин болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Проект тIечIагIйар.
6	Кьамел	Зама а, литература а цхьаь ду.	Хааме ладогIар. Кьамелехь дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жoьпаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
6	Горга стол	Нохчийн мотт гуттар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жoьпаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. Стихаш йешар

6	Проектин болх	Исторера литератури чу бевлла турпалхой	Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луь-луьург).	Спектаклехь дакъалацар. Спектале хьажар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Илманан-талламан болх	Халкъан барта кхоллараллин а, нохчийн поэзин а кхоллараллашкахь Даймехкан васт.	Алашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гулйар. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьомениг а. Дозалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жобпаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехь а, дахарехь а нохчийн ламасташ.	Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехь беран чохьара дуьне гайтар	Къамелехь дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечйалар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
7	Кхоллараллин пхьалгIа	Стихашкахь суна дукха хIума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхоллараллин белхашна анализ йар. Кхоллараллин белхийн гуларехь публикацеш кечйар
8	Къамел	Нохчийн къоман классически тIаьхьало.	Киншкашка хьажар. Киншкийн тайпанаш довар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХIинцалера нохчийн литература	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Йеллачу темица догIу цхьамогIа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
8	Литературин журналаш «СтепIад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (XX бIешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лобмар арахецар.
8	Проектин болх	Нохчийн театран истори.	Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект тIечIагIйар
8	Виртуальни кхарстар	ДIайеллало историн занавес.	Литературин-историн материал гулйар. Презентацига хьажар. Хаттарш хIиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар

9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца.	Темица йогӀу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Барта йешар. Проблемийн хаттар хӀоттор. Йеллачу темин цхьамогӀа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Киншкийн ағӀонашкахула кхарстар.	ТӀеман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогӀар. Барта йешар. Чулацамца догӀу хаттаршна жобпаш далар. Къамелехь дакъалацар. ТӀедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалацар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин-музыкин композици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогӀу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектийн болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаболчу авторийн кхолларалла)	Проектийн болх кхочушбарехь материал гулийар а, кечйар а. Хаттаршна жобпаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а. Г. Камала «Дуьххьарлера театр»).	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалацар. Темица догӀу цхьамогӀа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1
К РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЕ
УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА
«РОДНАЯ (ЧЕЧЕНСКАЯ) ЛИТЕРАТУРА»

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН
ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

(10 класс)

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

10 «Б» класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	ТБ	КБ		
	XX биешэран хьалхарчу эхан литература (32 с. + 4 с.)					
1.	Нохчийн меттан дешан мах. Арсанов СаьИид-Бейн дахар, кхолларалла	1	0	0	01.09.23	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2.	Арсанов С-Б. «Маца девза доттагIалла» романан дакъош дешар, дийцаре дар	1	0	0	06.09.23	www. urok95.ru .
3.	Арсанов С-Б. «Маца девза доттагIалла» романехь Арсбин васт	1	0	0	08.09.23	ps95.ru/dikdosham/
4.	Арсанов С-Б. «Маца девза доттагIалла» романехь гIиллакх- оьздангалла гайтар.	1	0	0	13.09.23	https://desharkho.ru/
5.	Арсанов С-Б. «Маца девза доттагIалла» романехь къаьмнашна йукъара доттагIаллин тема гайтаран башхаллаш	1	0	0	15.09.23	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
6.	Мамакаев Мохьмадан дахар, кхолларалла. «Пулгаша а дуьйцу» стихотворени. Мамакаев М. поьзехь Даймехкан тема	1	0	0	20.09.23	ps95.ru/dikdosham/ https://desharkho.ru/
7.	Мамакаев М. «Даймахке» стихотворени. Стеган паргIато, сий цуьнан Даймахкаца йолчу йукъаметтигех доьзна хилар	1	0	0	22.09.23	www. urok95.ru . http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
8.	Мамакаев М. «Зама» стихотворени. Поэтан лирически турпалхочо дахарх, заманах йо ойланаш	1	0	0	27.09.23	www. urok95.ru .
9.	Классал арахьара дешар	1	0	0	29.09.23	http://ps95.ru

10.	Мамакаев М. «Зеламха» романан дакъош дешар, чулацам бийцаре бар	1	0	0	04.10.23	ps95.ru/dikdosham/
11.	Мамакаев М. «Зеламха» роман. Гушмузакъан доьзалехь бохам	1	0	0	06.10.23	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
12.	Мамакаев М. «Зеламха» романан турпалхочун Зеламхин васт	1	0	0	18.10.23	www. urok95/ru.
14.	Мамакаев М. «Зеламха» романехь зударийн васташ	1	0	0	20.10.23	ps95.ru/dikdosham/
15.	Сочинени «Зеламхин васт»	1	0	1	25.10.23	ps95.ru/dikdosham/
16.	Нохчийн литературехь Мамакаев Мохьмадан кхоллараллин мехалла	1	0	0	27.10.23	https://desharkho.ru/
17.	Гадаев Мохьмад-Салахъан дахар, кхолларалла	1	0	0	01.11.23	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18.	Гадаев М-С. «Даймахке сатийсар» стихотворени. Цуьнан поэзехь дуьненах, дахарх, Iаламах йолу ойланаш.	1	0	0	03.11.23	www. urok95/ru.
19.	Гадаев М-С. «Дай баьхна латта» стихотворенин маьIна а, исбаьхьаллин шатайпаналла а	1	0	0	08.11.23	ps95.ru/dikdosham/
20.	Гадаев М-С. «Генара кехат» стихотворени. Поэтан лирикехь безаман тема	1	0	0	10.11.23	https://desharkho.ru/
21.	Гадаев М-С. «ЦIен-Берд» стихотворени. Лирически турпалхочун оьздангалла	1	0	0	15.11.23	https://desharkho.ru/
22.	Нохчийн литературехь Гадаев Мохьмад-Салахъан кхоллараллин мехалла	1	0	0	17.11.23	www. urok95/ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
23.	Классал араььара дешар	1	0	0	29.11.23	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
24.	Проект	1	0	1	01.12.23	https://desharkho.ru/
25.	Гайсултанов Iумаран дахар, кхолларалла	1	0	0	06.12.23	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26.	Гайсултанов I. «Александр Чеченский» повесть. Нохчийн кIентан кхоллам повесть тIехь гайтаран башхаллаш	1	0	0	08.12.23	ps95.ru/dikdosham/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

27.	Гайсултанов И. «Александр Чеченский» повестан дIахIоттам. Кегий йийсарш	1	0	0	13.12.23	https://desharkho.ru/
28.	Гайсултанов И. «Александр Чеченский» повесть. Вина йурт	1	0	0	15.12.23	ps95.ru/dikdosham/
29.	Гайсултанов И. «Александр Чеченский» повесть. А.Чеченскийн дахаран тIаьххьара шераш	1	0	0	20.12.23	https://desharkho.ru/ www. urok95.ru.
30.	Нохчийн литературехь Гайсултанов Иумаран кхоллараллин мехалла	1	0	0	22.12.23	www. urok95.ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
31.	Тестировани	1	1	0	27.12.23	www. urok95.ru.
	XX бIешеран шолгIачу эхан литература (19 с. + 2 с.)					
32.	Эдилов Хас-Мохьмадан дахар, кхолларалла. «Сийлаха» поэмин дакъош дешар, чулацам бийцаре бар	1	0	0	29.12.23	https://desharkho.ru/
33.	Эдилов Х-М. Сийлаха» поэма. ИбрахIиман, Сийлахин васташ кхолларан башхалла	1	0	0	10.01.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
34.	Эдилов Х-М. Сийлаха» поэма. ИбрахIиман оьзда безам, цуьнан деган, ойланийн комаьршо	1	0	0	12.01.24	www. urok95.ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
35.	Эдилов Х-М. «Сийлаха» поэми тIехь суртхIотторан, васт кхолларан поэтически гIирсаш	1	0	0	17.01.24	https://desharkho.ru/
36.	Эдилов Хас-Мохьмадан кхоллараллин башхаллаш	1	0	0	19.01.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
37.	Сочинени «Адамна тIехь долу декхарш»	1	0	1	24.01.24	www. urok95.ru.
38.	Абдулаев Лечин дахар, кхолларалла. «Весет» стихотворени. Лирически турпалхочун амалшкахь нохчийн кьоман гIиллакх-оьздангалла	1	0	0	26.01.24	www. urok95.ru.
39.	Абдулаев Л. «Диканиг хьахадан кхоьру со ...» стихотворени. Поэтан стихан шатайпаналла	1	0	0	31.01.24	ps95.ru/dikdosham/

40.	<i>Классал арахъара дешар</i>	1	0	0	02.02.24	www. urok95/ru.
41.	Бексултанов Мусан дахар, кхолларалла	1	0	0	07.02.24	https://desharkho.ru/
42.	Бексултанов М. «Дахаран хин генара бердаш» повесть йешар, чулацам бийцаре бар	1	0	0	09.02.24	www. urok95/ru.
43.	Бексултанов М. «Дахаран хин генара бердаш». Къоман хиндерг халкъан ламасташ, гИллакх-обздангалла ларйарца дозаделла хилар	1	0	0	14.02.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
44.	Бексултанов М. «Дахаран хин генара бердаш» повестехъ ден васт	1	0	0	16.02.24	ps95.ru/dikdosham/
45.	Сочинени «Нохчийн доьзалан дахарехъ ден хила еза меттиг»	1	0	1	28.02.24	https://desharkho.ru/
46.	Яралиев Юсупан дахар, кхолларалла. «ГИллакх» стихотворени	1	0	0	01.03.24	www. urok95/ru.
47.	Яралиев Ю. «Лулахочуьнга» стихотворени. Лирически турпалхочун ойланаш, синхаамаш	1	0	0	06.03.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
48.	Ахмадов Мусан дахар, кхолларалла. «Лаьмнел а лекха» пьесин чулацам бешар, бийцаре бар	1	0	0	13.03.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
49.	Ахмадов М. «Лаьмнел а лекха» пьесехъ ГПойсуман васт	1	0	0	15.03.24	https://desharkho.ru/
50.	Ахмадов Мусан поэзин, прозин исбаьхьаллин башхаллаш	1	0	0	20.03.24	ps95.ru/dikdosham/
51.	Эльсанов Исламан дахар, кхолларалла. «ЦегIачу декхнийн боьлак» – исторически повесть	1	0	0	22.03.24	www. urok95/ru.
52.	Эльсанов И. «ЦегIачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Нохчийн халкъо XIX бIешарахъ шен паргIатонехъа латтийн кьийсам	1	0	0	27.03.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
53.	Эльсанов И. «ЦегIачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Машарехъа болу къоман лаам	1	0	0	29.03.24	https://desharkho.ru/

54.	Эльсанов И. «Цеггачу декхнийн боьлак» – исторически повесть. Повестехь турпалхойн амалш гайтаран башхаллаш	1	0	0	03.04.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
55.	Бисултанов Аптин дахар, кхолларалла. «Нохчийчоь» стихотворени. Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке, халкъе, болу безам	1	0	0	05.04.24	www. urok95/ru. http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
56.	Бисултанов А. «Нана» стихотворени. Йахь йолу кIант кхийинчу ненан сийдар	1	0	0	17.04.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
57.	Проект	1	0	1	19.04.24	https://desharkho.ru/
58.	Классал араьхара дешар	1	0	0	24.04.24	www. urok95/ru.
59.	Бисултанов Аптин поэзин исбаьхьаллин хатI	1	0	0	26.04.24	https://desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/
XXI бIешо долалучу муьран литература (8 с. + 1с.)						
60.	Яшуркаев Султанан дахар, кхолларалла.	1	0	0	03.05.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
61.	Яшуркаев С. «Самах ду, гIенах ду» стихотворени. Даймахках къаьстина волу лирически турпалхо цхьалха хилар гайтар	1	0	0	03.05.24	https://desharkho.ru/
62.	Яшуркаев С. «Дагахьбалламаш, дагалецамаш» стихотворени. Лирически турпалхо шен ойланашца дай баьхначу махка цIаверзар	1	0	0	08.05.24	www. urok95/ru. ps95.ru/dikdosham/
63.	Исмаилов Абун дахар, кхолларалла. «ВогIура воккха стаг» стихотворени. ХIора а воккха стаг жимачун дола дан, хьехар дан, цунна гIиллакхаш хьеха декхарийлахь хилар	1	0	0	15.05.24	http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
64.	Исмаилов А. «Кхийра кхаба» стихотворени. Дахаран некъ атта цахилар, иза чунехьа боьдуш цахилар, иза локхалле боьдуш хилар	1	0	0	17.05.24	ps95.ru/dikdosham/

65.	Цуруев Шарипан дахар, кхолларалла. «Нохчийчоьне» стихотворени. Поэтан лирически турпалхочун шен Даймахке болу йистйоцу безам	1	0	0	22.05.24	ps95.ru/dikdosham/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66.	Цуруев Ш. «Йисалахь, Нохчийчоь» стихотворени. Мехкан а, къоман а са, цуьнан мотт, гИллакх-оьздангалла хилар поэто коьрта ларар	1	0	0	24.05.24	www. urok95.ru . ps95.ru/dikdosham/
67.	Шеран талламан болх. (Тест)	1	1	0	29.05.24	ps95.ru/dikdosham/
68.	ЖамІдаран урок	1	0	0	31.05.24	http://ps95.ru
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	2	5		

ПРИЛОЖЕНИЕ 2
К РАБОЧЕЙ ПРОГРАММЕ
УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА
«РОДНАЯ (ЧЕЧЕНСКАЯ) ЛИТЕРАТУРА»

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН
МАХ ХАДОРАН
ГІИРСІЙ ФОНД

(11 класс)

**Нохчийн литературин
мах хадоран глирсийн фонд
(10 класс)**

Роглалла		Мах хадоран глирсан цле.
1.	Исбаьхьаллин литература. Мамакаев М. «Зеламха» роман	Сочинени «Зеламхин васт».
2.	Эдилов Х. «Сийлаха» поэма	Сочинени «Адамна тлехь долу декхарш».
3.	Исбаьхьаллин литература. Бексултанов М. «Дахаран хин генара бердаш» повесть.	Сочинени «Нохчийн доьзалан дахарехь ден хила йеза меттиг».
4.	Гамийнарг карладаккхар. Шеран талламан болх.	ТЕСТ.

Класс _____

Дешархочун Йуьззина цле _____

Тест-2

1.Дудаев Габди Дудаевич вина:

- А) 1900 шарахь, Йоккхачу Атаглахь;
- Б) 1901 шарахь, Веданан кIоштан Элистанжахь;
- В) 1895 шарахь, Йоккхачу Атаглахь;

2.Сальмурзаев Мохьмад Сальмурзаевич вина:

- А) 1900 шарахь, Йоккхачу Атаглахь;
- Б) 1901 шарахь, Веданан кIоштан Элистанжахь;
- В) 1895 шарахь, Йоккхачу Атаглахь;

3.КIезиг турпалхой а болуш, стеган дахарх лаьцна жимачу эпически произведенех олу:

- А) дийцар;
- Б) пьеса;

В) роман;

4. «Кхетаме Хьамид», «Мало-хало» дийцарийн автор ву:

А) Мохьмад Мамакаев;

Б) Мохьмад Сальмурзаев;

В) Шамсуддин Айсханов;

5.Нажаев Ахьмадан поэмин ц1е:

А) «Жалы»;

Б) «Бешто»;

В) «К1айн котам».

6.1907-чу шарахь Теркйистерчу Лаха-Неврехь вина:

А) Шамсуддин Айсханов;

Б) Мохьмад Сальмурзаев;

В) Саь1ид Бадугев;

7.Бадугев Саь1ид-Салихь вина:

А) 1900 шарахь, Йоккхачу Атаглахь;

Б) 1903 шарахь, Соьлжа-г1алахь;

В) 1895 шарахь, Йоккхачу Атаглахь;

8. «Бешто» повестан автор:

А) Мохьмад Мамакаев;

Б) Халид Ошаев;

В) Саь1ид Бадугев;

9. «Бешто» повестан турпалхой бу:

10.

С.Бадугевн «Ц1еран арц»:

А) дийцар;

Б) повесть;

В) роман;

11. «Ц1еран арц» т1ера коьрта турпалхой:

---

12. «Даге» стихотворенин автор ву:

А) 1аьрби Мамакаев;

Б) Халид Ошаев;

В) Саь1ид Бадугев;

13. Мамакаев 1. «Нохчийн лаьмнашкахь» поэмин коьрта турпалхой» бу:

---

14. «Лийрбоцурш», «Бож-1ела», «Мохсолтин доьхна де» пьесийн автор ву:

А) 1аьрби Мамакаев;

Б) Хамидов 1абдул Хьамид;

В) Саь1ид Бадугев;

15. 60-80-чу шерийн йаздархой бу:
